

Organska zgodovina tovarne Rog

Abstract

An Organic History of the Rog Factory

In the article, I try to present a history of Rog through the perspective of contemporary theories that combine the natural sciences (physics, biology, and chemistry) with the method of historiography. In this way, a specific organic history is formed. Organic metaphors that are often used to describe autonomous, self-developed and self-organized spaces are not merely metaphors. I try to observe the history of Rog through a distinct inner dynamic characterized by frequent transitions and instability. This "live" dynamic is something that city authorities should respect and encourage, even if such spaces: 1. do not produce direct surplus value; 2. do not raise the reputation of the neighborhood; 3. do not obey (as other institutional spaces do).

Keywords: Rog, organic nature, community, assembly

Jernej Kaluža is a managing editor at Radio Študent. He holds a BA in history and PhD in philosophy. In the Rog Factory, he is mostly active in the Živko Skvotec collective. (kaluzajernej@gmail.com)

Povzetek

V članku skušam prikazati zgodovino Roga skozi oči nekaterih sodobnih teorij, ki vzporejajo naravoslovje (fizika, biologija, kemija) z zgodovinopisno metodo in tako vzpostavljajo specifično organsko zgodovino. Organske metafore, ki se pogosto pojavijo v zvezi z avtonomnimi, samoniklimi ali samoorganiziranimi prostori, niso zgolj metafore. Na zgodovino Roga tako gledam skozi izrazito notranjo dinamiko, ki jo zaznamujejo hitri prehodi in nestabilnost. Vsekakor pa je tovsdna »živa« dinamika nekaj, kar bi morali mesto in mestne oblasti sami po sebi ceniti in jo spodbujati, četudi tovrstni prostori 1. ne prinašajo direktne presežne vrednosti, 2. ne »povečujejo ugleda« soseske, 3. ne ubogajo (kot drugi, institucionalizirani prostori).

Ključne besede: Rog, organskost, skupnost, skupščina

Jernej Kaluža, odgovorni urednik Radia Študent. Po izobrazbi je doktor filozofije in diplomiran zgodovinar, v Rogu aktiven predvsem v kolektivu Živko Skvotec. (kaluzajernej@gmail.com)

Tovarna Rog je prostor. Tako kot v vsakem prostoru se tudi tu odvijajo določeni procesi: po njej se premikajo osebe, živali in predmeti. Spraviti dogajanje v nekem prostoru v linearno obliko besedila zahteva, da uberemo določeno taktiko, pri čemer imamo veliko različnih zgledov: 1. Lahko zbiramo majhne zgodbe, ki jih sestavimo v bolj ali manj povezan mozaik zgodb, kot to stori Ivo Andrić v romanu *Most na Drini*. 2. Lahko prikažemo svojo prvoosebno perspektivo, v kateri razkrijemo našo umeščenost znotraj prostora. 3. Dogajanje lahko podredimo neki teoriji ali pa izhajamo iz empirije, ki se bolj ali manj prilega različnim teorijam. 4. Izberemo lahko zgodbo nekega specifičnega subjekta, ki se je znašel v Rogu: izhajamo lahko iz izkušnje organiziranja koncertov, filmskih večerov ali bralnih seminarjev, lahko iz izkušnje migrantskih delavcev, beguncev ali skejterjev. 5. Morda bi se najbolj konvencionalen zdel pristop, da bi bil subjekt besedila rogovska skupnost, ki bi jo jemali za neko identiteto, ki se ji nekaj dogaja, itd. V vsakem primeru bi se zapletli v določene težave, nekaj bi spregledali. Rog in drugi podobni prostori se zdijo geometrično nepravilni: sami so sestavljeni iz množice perspektiv, njihovo organiziranost se zdi nemogoče ponazoriti s preprosto shemo. Vse te perspektive same pa povratno oblikujejo Rog v njegovi konkretni organiziranosti.

Zato bomo skušali ubrati nekoliko drugačen metodološki pristop. Vsi zgoraj naštet primeri različnih perspektiv imajo nekaj skupnega: razdelitev na subjekt in okolje. To klasično delitev (delitev na tistega, ki deluje in preoblikuje, in na tisto, kar je pasivno in preoblikovano) bomo skušali opustiti. Vprašanje je, kaj nam prinese tovrstna taktika. Okolje samo postane subjekt in subjekt sam postane okolje: nemogoče je ločiti oblikovalca od oblikovanega, aktivno od pasivnega, rogovsko skupnost od Roga kot prostora, v katerem vladajo določene navade. Naš pogled lahko bega: z mikroravni na makroraven, iz perspektive v perspektivo, iz ene v drugo vzročno-posledično linijo. Tako dobimo Rog, ki ni samo prostor kot nekaj anorganskega in statičnega, niti ne samo skupnost v smislu nečesa organskega in aktivnega. Rog, ki je obenem subjekt in okolje, zajema obe skrajnosti, je gmota, kjer obstoječe navade vplivajo na posameznike, obenem pa ti posamezniki vzpostavljajo obstoječe navade: vse je preoblikovano in vse preoblikuje.

V sodobni teoriji sicer obstajajo številni zgledi za tovrstno taktiko: Fernand Braudel v delu *Sredozemlje in sredozemski svet v času Filipa II.* (1949) vzame za subjekt svojih zgodovinskih raziskav Sredozemlje, Reza Negarestani pa v *Ciklonopediji* (2008) denimo Bližnji vzhod. V obeh primerih dobi bralec občutek, da je samo okolje organizem, spreminjajoča se entiteta, ki se oblikuje, medtem ko se odziva na zunanost in medtem ko se tudi samoaficira. Odprejo se nove perspektive, ki jih klasična zgodovina spregleda: nafta in drugo blago, ki polzi iz rok v roke, postane entiteta, za katero se zdi, da je bolj določajoča od reprezentacije oblasti. Pokrajine postanejo žive, dihajo skupaj s tistimi, ki jih naseljujejo, skupaj s tistimi, s katerimi napolnjujejo svoje razmišljanje (oblikujejo vojne taktike, organizirajo načine poselitve, obdelovanja in trgovanja). Toda to, da je ta metodološki pristop že prisoten, nikakor ni zadostni razlog, da bi ga morali uporabiti tudi na primeru Roga.

Sam Rog kot prostor mora vsebovati nekaj, kar upravičuje naš pristop. V sami

teoriji avtonomnih prostorov, kot je ta denimo obširno predstavljena v nedavnih številkah ČKZ, ki sta posvečeni Metelkovi (Pavlišič (ur.), 2013) in anarhizmu (Pureber (ur.), 2014), se pogosto uporabljajo izrazi, kot so »avtonomnost«, »samoniklost« in »organskost«. Tega ne smemo razumeti samo v metaforičnem smislu: tovrstne prostore zaznamuje določena avtoafekcija, neodvisnost od zunanjega sveta in dinamičen notranji razvoj, ki je primerljiv z organsko naravo. Ni vsak prostor tak in najbrž bi bilo nesmiselno tako pisati zgodovino neke banke ali kakšnega birokratskega urada, kjer notranja dinamika nima tovrstne samoregulirajoče, samodoločajoče in avtoafektivne funkcije. Določene avtonomne prostore zaznamuje specifična plastičnost, pri kateri je ključen pomen navade, obreda in rituala in kjer pravila niso večna in preprosto povsem ločena od uporabnikov, kar bi bil pogoj nespremenljive zakonodaje, ki bi lahko bila okvir delovanja in statične definicije prostora, ki bi jo bilo lažje ubesediti.

Če sprejmemo, da sta za Rog ključna avtoafekcija in plastično preoblikovanje ter da je nesmiselno iskati njegovo statično bistvo, se moramo nujno obrniti na zgodovinskost Roga. Spreminjanje skozi čas določa, kakšen je Rog danes, ko je že prešel različne faze razvoja. Rog ni brezgodovinski sistem, ki bi bil v statičnem ravnotežju, ki bi prehajalo skozi vedno iste cikle: vsaka faza je kvalitativno drugačna od prejšnje, z njo se pojavijo nove zakonitosti in nove systemske strukture. Pretekli dogodki se preoblikujejo v strukture, ki jih je mogoče kot geološke plasti opaziti v današnji heterogeni sestavi Roga.

Začetek: iz tekočega v trdno stanje

Zmožnost samoorganizacije, organskost, avtonomnost: vse to so koncepti, ki prečijo tako teorijo avtonomnih prostorov kot teorijo, ki skuša začrtati čim širši skupni imenovalac vsega živega: vse se začne z avtonomijo, s postavitvijo zunanje meje, z drugačnostjo od okolja, ki je temeljni pogoj ločevanja na subjekt in okolje. Sočasno z zunanjo mejo se začne notranja igra. Nesmiselno se je spraševati, kaj je bilo prej, saj gre za dve plati istega procesa: določene entitete se samoaficirajo ravno zato, ker jih ne aficira zunanost. Vzročno-posledična povezava ni več ravna črta, ki teče v neskončnost, temveč se ukrivi v krog, kjer je ista entiteta (vsaj deloma) svoj lasten vzrok in svoj lasten učinek. Zato se je ta entiteta tudi zmožna upirati in odzivati na vzročno-posledične linije, ki nanjo pritiskajo od zunaj.

Vedno, ko iščemo začetke neke entitete, naletimo na tovrstno ločitev od okolja. Pogosto se govori o tem, da prve človeške civilizacije zaznamuje obzidje. Obzidje implicira samorazvoj in samoučinkovanje znotraj obzidja. Zdi se, da je proces civiliziranja najhitrejši v gosto poseljenih območjih in v mestih, kjer je večja tudi pogostnost interakcije med ljudmi, ki je pogoj vzpostavljanja čedalje kompleksnejših simbolnih sistemov. Tovrstne avtonomne samoorganizacije so, sledeč De Landi, zmožne tudi »najskromnejše oblike materije in energije« in jo »najdemo že

pri nastanku kristalov« (De Landa, 2002: 1).

Negarestani v podobnem kontekstu (in z drugačnimi besedami) omenja prvo ločitev, ki jo pomeni trdno agregatno stanje v primerjavi s tekočim, ki ga razume kot metaforo pretočnosti in prepustnosti, ki je sama v sebi, če ne zadene ob neko drugo agregatno stanje, brezmejna: vzročno-posledična linija po njej potuje linearno, kot val, ki nikjer ne trči ob nikakršno mejo. V nasprotju s tem je trdno agregatno stanje, ki je tudi stanje razmejenosti, nagnjeno k notranji kompleksifikaciji in segmentaciji (Negarestani, 2008: 41–69).

Tudi tovarno Rog si je morda smiselno v svoji predzgodovini (pred letom 2006) predstavljati kot del tekočine, kot še neločeno od širše okolice. Povedano natančneje: od okolice jo ločujejo samo zidovi, ki zaznamujejo povsem »naravno« pretakanje, ki poteka tudi v nekaterih drugih praznih ljubljanskih stavbah: vanjo se tako včasih zatečejo postopači, posebneži, brezdomci in džankiji, ki jih lahko razumemo kot predzgodovinske atome, ki se bežno in občasno srečujejo, njihova srečanja pa niso trajna. So kot naravna bitja, kot Rousseaujevi ljudje v gozdu, ki se srečujejo zgolj bežno. Z Althusserjevimi besedami: »Atomizirana dežela, v kateri vsak atom pada v prostem padu, ne da bi srečal sosednjega /.../.« »Individuumi hodijo drug mimo drugega, se pravi, se srečajo le ob kratkih priložnostih, ki ne trajajo.« (Althusser, 2000: 163; 177)

Kot pravi Negarestani, se trdno stanje vselej vzpostavi kot neka zgostitev, ki ustvari neprebojnost, mejo, v homogeni tekoči masi. Če se nekje v tekočini nekaj zgosti, se nekje drugje vzpostavi praznina, vakuum. Začetek Roga je tako mogoč zaradi tega prvotnega odklona Althusserjevih (in Ekipurjevih) atomov: 1. odklon naprej implicira srečanje, trk atomov, 2. srečanje implicira zgostitev, 3. zgostitev implicira praznino. Takole pravi v svojem članku Aleš Mendiževc (2017): »Praznina je točno odsotnost izvora. /.../ Če se vrnemo na začetek, začnemo s praznino.« Za praznino ne smemo iskati »razumskega vzroka ali božanskega izvora«.

Rog je torej na začetku prazen in pozabljen od oblasti in ravno praznost je pogoj kakršnegakoli dogajanja. Vsega tega dogajanja ne smemo omejiti na neki smoter ali vzrok: Rog ni nastal zgolj zaradi antikapitalističnega boja ali prostorske stiske umetnikov. Nastal je po naključju. Takole piše Althusser (2000: 166): »Srečanje se lahko zgodi, a se lahko tudi ne zgodi. Nič ne odloča, nobeno odločilno načelo vnaprej ne odloča o tej alternativni, ki je podobna kockanju.« Razvoja dogodkov ne smemo podrežati teleološkemu smislu, ki te dogodke zaobjame retroaktivno. Tovrstna izjavljanja so najpogosteje namenjena uveljavitvi določene intence v sedanjosti ali trkanju po prsih zaradi starih zaslug. Nemogoče je skratka nastanek Roga omejiti na en odločilen vzrok, temveč ga moramo prej razumeti kot kompleksno srečanje, s številnimi medsebojno prepletenimi vzroki. Povsem lahko bi se zgodilo, da bi vsi ti vzroki medsebojno trčili nekoliko (ali povsem) drugače. Z besedami De Lande (2002: 120): »Človeška zgodovina je zgodba o kontingentnosti in ne o nujnosti, zgodba o opuščeni priložnostih, da se gre v neko drugo smer razvoja in ne unilinerne sled načina pretvarjanja energije, materije in informacije

v proizvode kulture.«

Četudi ne moremo govoriti o enem vzroku, pa je gotovo eden centralnih elementov načrtno delo študentov, ki leta 2006 zasedejo tovarno Rog. Te skupine so heterogene, nekateri se pridružijo predvsem zaradi umetniškega ustvarjanja, drugi zaradi aktivizma, tretjim je ključen drugačen način preživljanja prostega časa. O teh časih, ki jih osebno ne poznam, sicer obstaja veliko pripovedk in ustnih virov, manj pa je pisnega gradiva.

Uporabniki skratka zasedejo tovarno in jo začnejo urejati. Dogajanja je vsaj na začetku veliko, vendar, kot se po navadi zgodi v situacijah, ki so polne tako upanja kot deziluzij, začetni zanos po nekaj mesecih uplahne. Rogu se pridruži veliko skupin in posameznikov, vsi se želijo v njem udeleževati po svojih najboljših močeh: prostori se preoblikujejo v ateljeje in delavnice, v Rogu se vzpostavijo tudi socialni center, knjižnica in koncertna dvorana. Vsekakor nima smisla, da bi tu naštevali vse zaslužne posameznike in posameznice, ki jih je bilo nedvomno veliko, lahko pa (z očitkom akademske narcisoidnosti) zavrremo teorijo zdajšnjega podžupana Koželja, ki je ob več priložnostih izjavil, da je Rog vzpostavila njegova malenkost.

Obdobje takoj po zasedbi Roga zaznamuje določen idealizem, ki skuša vzpostaviti čim večjo dostopnost Roga: vsi prostori so odprti, nikjer ni ključavnic. Prostor je segmentiran glede na rabo in ne glede na zasebno lastnino. Prvi rogovski zakoni so tako (podobno kot prvi poskusi zakonodaje v zgodovini) paradoksní poskus posnemanja naravnega, »tekočinskega« stanja. Kot je znano iz teorije naravnega prava, se zdi glavni paradoks ta, da se sploh poskuša z zakoni opredeliti naravno stanje, v katerem zakonov ni. Rog želi postati utopični prostor, ki temelji na skupni lastnini in mehanizmih, ki skušajo preprečiti kakršnokoli obliko privatizacije. Ideal je, da bi se posamezniki srečevali glede na svoja zanimanja in potrebe, ne da bi prišlo do popolne strditve in notranje diferenciacije v obliki lastninjenja posameznih prostorov.

Kontinuiran boj proti privatizaciji je sicer, poleg odpora, da bi se v avtonomnem prostoru povsem avtonomno razvili procesi, ki jih poznajo zunaj njega, stalnica znotraj avtonomnih prostorov. Kot opozarja Tjaša Pureber glede Metelkove, se je treba varovati podobe »živega muzeja, prepredenega z odnosi hierarhij in dominacije na podlagi zaslug za njegovo vzpostavitve« (Pureber, 2013: 141). Zdi se, da skušajo avtonomni prostori nasploh med svojim razvojem vseskozi ohranjati nedolžno začetno stanje, stanje med kulturo in naravo, v katerem še ni hierarhij, obenem pa v njem že obstaja možnost »družbenega«, možnost srečanja.

Zasebna lastnina se zdi v tem kontekstu glavni sovražnik, saj, kot pravi Thomas More (2014: 52), »kadar namreč vsak človek grabi zase, kolikor more, s to ali ono pravno zahtevo, postane nujno, da si vse razdeli med seboj le peščica ljudi, ne glede na obilico dobrin ...«. Zasebna lastnina razkraja družbenost in v skrajnosti teži k temu, da se entitete med sabo ne srečujejo več. To pa najbolj ustreza ravno moralno spornim karakterjem: »Kajti bogati so pohlepni, nepošteni in nekoristni, revni pa so, nasprotno, skromni, preprosti in z vsakdanjo pridnostjo koristnejši za

skupnost kakor zase.« (ibid.) Avtonomni prostori se vseskozi, vsaj na deklarativni ravni, borijo proti tovrstnim mehanizmom, ki bi v notranjosti utopije ponovili odnose, ki vladajo v njeni zunanosti: zasebna lastnina, profitna logika, izkoriščanje, izključevanje in netoleranca. Zato je ideal notranjosti zrcalno nasprotna podoba družbe: harmonija, enakost, svoboda itd. V realnosti so zadeve seveda bolj zapletene. Avtonomni prostor je tudi v tem kontekstu nujno deloma prepusten: če ne drugega, vanj vstopajo osebe, ki so se konstruirale zunaj Roga in se deloma navadile ravno na zunanji svet.

Praznino Roga torej napolnijo ljudje s svojimi projekti, idejami in vizijami: povsem tekoče stanje, v katerem je mogoče prehajati iz prostora v prostor in v katerem ni zasebne lastnine, se začne segmentirati in ločevati. Prostori dobivajo ključavnice, kolektivi in posamezniki se borijo za svoja mesta, pri čemer ključno vlogo igra vztrajnost. Prvotni blišč okrog zasedbe novega prostora se pomiri. In v hladnih in velikih tovarniških prostorih se začnejo vrstiti zime, med katerimi se intenziteta dogajanja bistveno zmanjša. Zdi se, da je bilo prvotno tekoče stanje zamišljeno preveč idealistično, s prevelikim zaupanjem do uporabnikov in v »dobro naravo« človeka. Vendar pa ostane načelna odprtost in relativna pretočnost vseskozi ideal Roga, le da se zdaj kaže v milejših oblikah: novi kolektivi lahko za prostor zaprosijo na skupščini, še pogosteje pa prostor podedujejo od skupine, ki ga je uporabljala pred njimi. Ravno pretočnost ljudi in skupnostno upravljanje diferenciranih prostorov znotraj Roga se zdi druga možnost za preprečitev lastninjenja. A težnja po nadaljnji diferenciaciji se pogosto kaže tudi v posameznih kolektivih. Zgodba se tu ponovi na nižji ravni. Težava je, da ni jasno, kaj rogovsko skupnost sploh dela za celoto; je pa nedvomno, da se kolektivi najpogosteje poenotijo ob grozilnih pritiskih na zunanjo mejo Roga.

Prej enoten notranji prostor postane z leti jasno diferenciran: v njem se zarišejo nove meje, tvorijo se sloji in plasti, ki vsi sestavljajo današnjo podobo Roga, obenem pa lahko retroaktivno, podobno kot geologi, razbiramo njihovo genezo. V grobem bi lahko Rog (glede na rabo) razdelili na umetniški, aktivistični in koncertno-šankistični del ter vse drugo (cirkus, skejterji itd.).

Trdno stanje Roga

Že vse od pionirstva socialne fizike, ki je med drugim pripeljala tudi do današnjih »big-data« analiz, se pojavlja ideja, da je mogoče razvoj družbe primerjati s prehajanjem med agregatnimi stanji, človeško obnašanje pa naj bi bilo predvidljivo, četudi neskončno kompleksnejše od procesov, ki jih opisujeta kemija ali fizika, kar se potrjuje z računalniškimi simulacijami, ki lahko s povsem istimi mehanizmi napovedujejo vreme kot denimo gibanje mnenj. Arthur Iberall, morda eden prvih, ki uporabi metaforo agregatnih stanj, tako nabiralniško-lovsko družbo primerja s plinskim stanjem, v katerem so atomi (in srečanja med njimi) redki.

Temu sledi tekoče stanje, ki je povezano z nastankom poljedelstva in živinoreje, ki sta značilna za nomadske skupnosti. Nato pride trdno-kristalno stanje, za katero je značilen presežek proizvodnje, ki ga je treba shraniti in ga upravljati, kar je temeljni pogoj statičnosti. Da bi bilo trajno skupno življenje mogoče, so potrebni zakoni: tvori se centralna oblast, ki ustvari geometrijsko pravilno, kristalno obliko, ki jo obvladujejo zakonski predpisi in druge oblike regulacije (Iberall v De Landa, 2002: 10–13). Sorazmerno s tem, ko se povečuje kompleksnost sistema, se manjša možnost »svobode« posameznega delca: avto, ki pride na prazno parkirišče, ima veliko večjo izbiro kot avto, ki pride na parkirišče, ko je prosto samo eno mesto. Tovrstni liniji, ki jo moramo razumeti kot grobo metaforo, saj je dejanski razvoj veliko kompleksnejši, lahko, kot smo skušali pokazati, sledimo tudi v Rogu.

Zdi se, da gre za splošno značilnost samorazvoja neke organske entitete: od enostavnosti in homogenosti h kompleksnosti in segmentiranosti. V to je entiteta prisiljena zaradi nenehnih zunanjih sprememb in zaradi notranje nestabilnosti. Obstaja več vrst kompleksnosti: geometrijsko pravilna kompleksnost kristalov in fraktalov, ki jo je preprosto opisati v obliki formule in pravil njene vzpostavitve ter nesimetrična kompleksnost, ki jo Nagarestani, v nasprotju s splošnim mnenjem, vidi kot višjo obliko razvoja, saj je veliko manj predvidljiva in težje razumljiva.

Pravilna geometrična oblika skupnosti, značilna za racionalistično državo ali za Iberalovo kristalno stanje, se v Rogu nikoli ne vzpostavi, kar je nemara povezano s tem, da Rog ne proizvaja nikakršnega materialnega presežka, ki bi ga bilo treba posebej natančno upravljati. Oblika Roga je zato geometrično nepravilna, obenem pa tudi deloma plastična in pretočna: skratka, kombinacija trdnega in pretočnega agregatnega stanja, včasih pa se v njej znajde tudi kakšen povsem zmeden plinski atom. Nič čudnega, da je vmesno stanje med tekočim in trdnim stanje služi, najpogostejša prispodoba za organske spojine. Zato je plastičnost Roga pogoj tako nestabilnosti njegove notranje strukture, kot tudi pogoj nepravilnosti oblike njegovega delovanja: nemogoče je postaviti neko vrhovno načelo, iz katerega bi lahko izpeljali vsa druga, nemogoče je določiti središčno točko. Organsko naravo podobno vseskozi prečka tovrstna nepravilnost, četudi se nekatere geometrično pravilne oblike ohranjajo tudi v njej.

Problematika prve rogovske zakonodaje je, da ni primerna realnemu stanju in ni zmožna prilagajanja sprotnemu dogajanju, zato tudi prilaščanje prostora, podobno kot privatizacija v širšem političnem kontekstu, ne poteka povsem nadzorovano: nekateri kolektivi sicer postanejo »lastniki« prostorov prek skupščine, več pa prek povsem konkretnih dejanj: zadrževanje v prostoru – urejanje/zapolnjevanje prostora – postavitev ključavnice. To morda najboljše ponazarja primer nekdanjega uporabnika, ki je velikansko kvadraturu v pritličju tovarne preprosto napolnil z najrazličnejšimi bolj ali manj uporabnimi predmeti, in pa dejstvo, da količina ključev, ki jih ima posamezni uporabnik, deloma odseva tudi njegov »hierarhični« položaj v Rogu. Vsekakor tega načina pridobitve prostora ne smemo videti kot nujno manjvrednega, saj vsebuje nekakšno »pravičnost ulice«.

Zaradi te segmentiranosti prostora nihče, ki danes vstopa v Rog, ne vstopa v cel in nedeljen Rog (razen morda med obrambo leta 2016): posamezniki se po navadi pridružijo neki partikularni enoti, spoznavanje Roga pa je pogosto videti kot premikanje po nepravilnem labirintu, v katerem se srečujejo povsem heterogene združbe in sfere. Ta heterogenost se odraža tudi v raznolikosti vrednot in v različnih valutah simbolnega kapitala, ki vladajo v določenih prostorih: nekje se cenijo intelektualne, drugod tehnične, socialne ali delovne veščine.

Tako je institucija rogovske skupščine edini ostanek začetne ureditve, četudi je njeno sklicevanje pozneje sporadično in se je ne udeležujejo vsi uporabniki. Vseeno pa skupščina ostaja, vsaj v nekaterih situacijah (stiki z MOL, mejni primeri rabe, problematični uporabniki), pomemben instrument izvajanja politične moči v Rogu. Pomembna je predvsem v kritičnih razmerah, ko je potreben hiter odziv, ki je obenem lahko tudi reprezentativen in s katerim se uporabniki strinjajo.

V nekritičnih situacijah je treba skupščino bolj kot centralni organ odločanja v geometrično urejeni racionalni državi razumeti v funkciji »merjenja temperature«, kot prostor srečevanja, refleksije in včasih tudi konflikta. V literaturi o avtonomnih prostorih prevečkrat zasledimo precenjevanje pomena skupščine in skupnostnega odločanja. Toda četudi sama funkcija skupščine ni tako pomembna, se nekatera njena načela preselijo tudi na druge ravni in v manjše kolektive. Institucija skupščine tudi potrjuje našo tezo o zgledovanju po izvornem in še nepokvarjenem začetnem stanju kulture, ki določa avtonomne prostore: v idealni skupnosti odločajo vsi, oblast je v rokah ljudstva, oblasti ni. Zato za izvrševanje oblasti ni potrebna nika kršna prisila, kar se najbolje odraža v racionalistični geometriji Hegla ali Spinoze: »Čim bolj zato človek živi pod vodstvom razuma, se pravi, čim bolj je svoboden, toliko stanovitneje bo spoštoval zakone države in izvrševal ukaze najvišjih državnih oblasti, katerih podanik je.« (Spinoza, 1997: 54) A jasno je, da je tovrstno idealno stanje izjemno šibko in nestabilno, saj ga je zelo preprosto zlorabiti: vsak udeleženec namreč verjame v popolno nedolžnost in dobronamernost vseh drugih. Zato se ta ideal v praksi velikokrat obrne v svoje nasprotje, ko se skuša partikularni interes zapakirati kot interes celotne skupnosti.

Odnos do zunanosti

Poleg notranjih odnosov Rog vseskozi določajo tudi odnosi do njegove zunanosti. Vsaka organska entiteta je najprej do določene mere odvisna od potencialov, ki selektivno prihajajo vanjo. Priklopljena mora biti na različne vire energije, ki se skozi pretaka. Rog v tem kontekstu močno zaznamujejo: 1. odsotnost uradnega vira električne energije, kar ima od vsega začetka določajoč moment, saj pogojuje rogovsko produkcijo in odbija določene vrste aktivnosti in tiste, ki ne marajo pogosto temačnih in hladnih prostorov. Drva, agregati in baterije so zato del (predvsem zimske) realnosti, ki pa ima za stranski učinek tudi uspavajočo

toplino, kar še poudari občutek vrnitve v preteklost (ali pa morda apokaliptično vizijo prihodnosti). 2. Za Rog je ključna tudi ne povsem pretočna kanalizacija, pomanjkljive in redke sanitarije, premalo zabojnikov za smeti. 3. En sam fizični vhod in sorazmerna zaprtost trdnjavskega tipa (pomembno ob napadu MOL leta 2016).

Vendar pa bi bilo vsekakor premalo, če bi k pretoku med notranjostjo in zunanostjo šteli le grobo materialna pretakanja. Med obema svetovoma prehajajo predvsem ljudje. Načeloma velja, da v Rogu ni mogoče zaslužiti. Povedano drugače: večina sredstev, ki jih za svoje življenje potrebujejo uporabniki Roga, je pridobljenih zunaj Roga. Zato je delo v Rogu bolj ali manj prostovoljno, težko razločljivo od prostega časa, kar ima svoje dobre in svoje slabe plati: 1. dobro je, da ni (ali pa je manj) konkurence za delo, profitne logike in prilaščanja na podlagi dela, 2. slabo je, da je nemogoče živeti od tistega, kar delaš v Rogu. Biti v Rogu je do neke mere privilegij, ki si ga vsi ne morejo privoščiti, nekakšna utopija, ki za večino ni samozadostna, kar spodkopava samo osnovno idejo utopije. To seveda nikakor ne pomeni, da drži teza Gregorja Tomca iz časa napada MOL, da so v Rogu pretežno mladi, ki so pripadniki višjega srednjega razreda, četudi ne moremo trditi tudi povsem nasprotnega (da bi prevladoval nižji razred).

Uporabnikov in uporabnic Roga ni mogoče preprosto popredalčkati niti glede na razredno niti glede na kakšno drugo obliko pripadnosti: sestava oseb je izjemno raznolika – glede na to, od kod prihajajo, kaj nameravajo v prihodnje, kot tudi kakšen je sploh smisel njihovega ustvarjanja v Rogu.¹ Vse to rezultira v raznolikosti vrednot, saj, kot je bilo že rečeno, obstaja več različnih valut (pretežno simbolnega) kapitala, kar je v neposrednem odnosu z diferenciranostjo prostorov in kolektivov znotraj Roga. V fizičnem prostoru se tako srečujejo ljudje, ki se drugače najbrž ne bi nikoli srečali. Rog je, prej kot homogen prostor, srečališče heterogenih svetov.

Vse organsko pa tudi nekaj izloča: tako ali drugače preoblikuje tisto, kar pride vanj. Ne selekcionira samo na membrani kot površini, ki selekcionira med notranjostjo in zunanostjo, temveč se selekcijska sita pojavijo tudi na različnih ravneh v notranjosti. Materiali in ideje se razklaplajo in delijo na koščke ter znova sklapljajo in združujejo v preoblikovane skupke. Kar nastane, je produkcija: koncerti, izdelki, dogodki itd.

Vendar pa vse produkcije ne moremo reducirati samo na materialnost: v Rogu se tvorijo nove ideje, življenjski slogi, prijateljstva in sovraštva. Rog izpljune drugačne ljudi, kot jih sprejme. V postmodernistično odtujenem mestu, kot ga recimo opisuje Fredric Jameson v *Kulturnem obratu* (2012), ostaja eden redkih prostorov,

---

¹ Primer: Po pol leta teoretskih predavanj, ki smo jih njihovi snovalci razumeli kot izjemno pomembna, nas je naš najbližji sosed vprašal: »Kdaj bodo spet tista vaša pesništva?« In nam ponudil lesen pesniški oder, ki ga je sam izdelal. Čudovita izkušnja in nazoren prikaz raznolikosti rogovskih vrednot.

ki ustrezajo definiciji organskosti. Opravlja funkcijo socializacije, primerljivo s tržnicami in malimi trgovinami iz zlatih časov ameriških sanj (kot jih opisuje Jane Jacobs v delu *Umiranje in življenje velikih ameriških mest* (2009)) ali mladinskimi domovi (iz jugoslovanskega socializma). V Rogu vlada določeno samoupravljanje, ki ni samo deklarativno. Zato je, kot smo že zapisali, naš način obravnave Roga sploh smiseln in zato bi bila ista metoda neprimerna za prostor, kot je železniška postaja: tu so pravila povsem ločena od uporabnikov, nikjer ni nikakršne možnosti prilagoditve, posamezniki pa na vlake vstopajo in izstopajo pretežno nespremenjeni. Mnogi prav v tem vidijo glavni vidik političnosti Roga: gre namreč za enega redkih prostorov, kjer je pogovor o načinu upravljanja sploh lahko smiseln.

Organskost Roga je tudi glavni razlog zato, da je boj med Rogom in mestno občino v letu 2016 dobil tako skrajno obliko. MOL se je sama postavila na pozicijo zunanjega sovražnika: nekoga, ki hoče uničiti pogoj organskega, avtoafekcije in samoregulacije. Nekoga, ki želi uničiti neko organsko entiteto. Rogu so želeli na podlagi lastninske pravice in domnevnega dogovora o »začasni rabi« vsiliti pravila in načela delovanja, ki niso izrasla imanentno v rogovski skupnosti. Tudi pogajalska taktika je šla v smer razbitja notranje enotnosti. Sledeč pravilu »deli in vladaj« se je skušalo privilegirati posamezne uporabnike, jim obljubljeni nadomestne prostore ipd. Uporabnikom se je obljubljala določena kvadratura v novem Rogu, čeprav je jasno, da površina in lastnina sploh nista pravo merilo glede ohranitve in preživetja tega, kar je Rog. MOL sama je (in pri tem je imela izbiro) skratka izbrala vojno proti Rogu.²

Zakaj in v kakšnem smislu lahko govorimo o vojni? Vojna ne vznikne preprosto z napadom z ene strani, temveč je njen vznik veliko bolj kompleksen kvalitativen prehod iz enega stanja v drugo, ki se zgodi na obeh straneh. Vojna je pogosto definirana kot nasprotje ekonomije: v vojni hočemo uničiti nasprotnika, v (vsaj idealni) ekonomiji gre za enakovredno in prostovoljno interakcijo med dvema stranema, kjer primarni interes ni uničenje druge strani. V idealnem vojnem stanju izgine vsakršen stik med dvema entitetama, med njima ni več nikakršnega prehajanja, kdor sodeluje z drugo stranjo, je izdajalec. Če prej obstajajo nekakšna pravila, ki uokvirjajo interakcijo, pomeni vojna ravno odsotnost kakršnihkoli tovrstnih pravil. Clausewitz (2004) je bil prvi, ki je teorijo vojne ločil od vsakršne morale in pokazal, da je le-ta v vojni ovira, saj uspe tista stran, ki je bolj skrajna in nepredvidljiva. Zato takrat, ko se vzpostavi vojno stanje, po navadi nastopi še tretja entiteta, mediator,

---

² Sam sem se močno zavzemal, da bi (pod mediatorstvom Radia Študent) organizirali okroglo mizo med predstavniki skupščine Roga in predstavniki MOL, vendar mi to (kljub številnim klicem in pozivom na občino) ni uspelo. Za Mladino sem objavil članek, ki je nagovarjal MOL, naj skuša prisluhniti uporabnikom. Ta članek je celo dobil uredniški naslov »Za dialog z županom«. Tudi številni drugi poskusi dialoga z MOL so bili v prvi polovici leta 2016 povsem zaman in tudi sorazmerno spoštljiva retorika uporabnikov je naletela na gluha ušesa. Dialog ni bil mogoč, ker MOL sploh ni priznavala skupščine kot političnega telesa uporabnikov. Dialog je bil zanje reduciran na pogovor o kvadratnih metrih v novem Rogu ali na formalistično procesijo, ki je ob sočasnih tožbah MOL, ki predvidevajo, da se bodo pomembne odločitve sprejemale po sodni poti, nesmiselna.

ki skuša znova vzpostaviti kakršnokoli obliko interakcije med vojskujočima se stranema. Tovrstna interakcija je edini način za prekinitev vojne, saj se vojno stanje samoreproducira do dokončnega uničenja ene strani: vsak dobronamerni stik je izdajstvo, dobro za eno stran pomeni slabo za drugo.

Seveda je ta delitev na vojno in ekonomijo zgolj idealna: vojno je mogoče voditi tudi z ekonomskimi sredstvi in morda je eden največjih trikov sodobne ekonomije ta, da se ji uspe prezentirati kot porok miru. Morda je najučinkovitejši način za reprodukcijo vojne, kakor tudi eden njenih najbolj nemoralnih trikov ta, da se tako učinkovito zamaskira v ekonomijo. Kot pravi Foucault, bi morda morali:

/.../ znotraj tega »civilnega miru« politične boje, spopade glede oblasti, z oblastjo, za oblast, spremembe v razmerjih sil – okrepitev na eni strani, sesutje -, da bi morali v nekem političnem sistemu vse to razlagati samo kot nadaljevanje vojne; to se pravi, prepoznavali naj bi jih kot epizode, drobce, preместitve same vojne. Zmeraj, tudi kadar bi pisali zgodovino miru in njegovih institucij, bi pisali zgodovino te vojne. (Foucault, 2007: 85)

MOL se je v tem kontekstu lotila totalne vojne proti Rogu na vseh ravneh: fizični napad z varnostniki, manipulacije uporabnikov (govor o kvadratnih metrih, nadomestnih prostorih ipd.), pravno (in posledično finančno) nasilje ter dolgoletno izčrpavanje (izklop elektrike, neodnašanje smeti ipd.). Kakorkoli se bo zgodba med Rogom in MOL končala, je jasno, da je ravnanje, ki ga je v odnosu do Roga pokazala občina, nekaj, na kar nobena racionalna politika ne more biti ponosna.

Edini pozitiven učinek tovrstnega ravnanja je bil kontraučinek, ki je nastal v rogovski skupnosti: segmentirana in notranje diferencirana skupnost se je vzporedno s politikantstvom MOL čedalje bolj povezovala in združevala: vzpostavila se je notranja solidarnost, kakor tudi solidarnost celotne progresivne scene z Rogom. Tako sta po mojem mnenju pomlad in poletje 2016 eden od vrhuncev delovanja avtonomnega Roga: ponovno rojstvo, čas, ko je bilo dogajanje v Rogu najbolj »živo«.

Živo je vse tisto, kar se upira smrti, kot pravi že ena prvih definicij organske narave. Grožnja s smrtjo (ali želja po preživetju) je skratka tista, ki poganja naprej živo, tisto, kar ga sili, da se preoblikuje glede na dane razmere in glede na vselej novo situacijo: skupščine znova zaživijo, med posameznimi kolektivi se množijo oblike sodelovanja, večja se tudi število novih uporabnikov. Nadzor nad zunanjo mejo, ki ga je do tega trenutka držala varnostna služba Valina, je odslej prepuščen rogovski skupnosti sami. Le upamo lahko, da bo to srečanje čim bolj dolgotrajno. V raznolikosti vrednot in smislov je ravno zunanja nevarnost pomenila skupni imenovalec. Notranje meje so se zabrisale, nekako se je zdelo nepomembno, kdo je uporabnik, kdo obiskovalec in podpornik. Rog je v vrtoglavem letu 2016 popolnoma spremenil svojo podobo in se znova deloma utekočinil: prišli so številni novi uporabniki, v delovanje so se močno vključili begunci in begunke, aktivnejši so postali tudi nekateri novejši kolektivi.

Sklep

Organsko naravo torej zaznamuje določena nestabilnost, ki je pogoj razvoja in preoblikovanja, in ravno to se je zgodilo z Rogom leta 2016. Vprašanje pa je, kako bo Rog preživel novo stabilizacijo, ki se tu uveljavlja v zadnjem letu. Po evforičnem poletju je sledila nekoliko bolj streznitvena jesen 2016: znova so se začeli notranji konflikti, skupnost pa je postala manj odzivna in bolj diferencirana. Za vse to nima smisla iskati krivca, saj gre za povsem »naraven« proces, ki smo ga v različnih kontekstih avtonomnih prostorov, seveda na nekoliko drugačen način, že videli. MOL še naprej igra čudno in umazano igro: po eni strani naj bi se bila pripravljena pogajati, po drugi pa njene pravne aktivnosti vnaprej izničujejo smisel vsakršnega pogajanja. S finančno in pravno vojno, ki je zdaj sicer usmerjena proti posameznikom, ki so se pogumno izpostavili in tako odložili neposredno grožnjo po izselitvi, skušajo doseči končni cilj: prenovljeni center Rog, ki bo, četudi se morda v njem začnejo dogajati pozitivne stvari, težko dobil kakršnokoli legitimnost, saj bo vsekozi zaznamovan z »izvirnim grehom«, s katerim je bil vzpostavljen.

Kljub negotovosti zdajšnje situacije pa je nekaj gotovo: četudi MOL morda lahko uspe z izpraznitvijo tovarne, je ideja Roga kot organske in avtonomne entitete postala v enajstih letih delovanja tako močna, da jo je nemogoče kakorkoli izbrisati. Rog ni fizičen prostor, temveč način delovanja, ki se je deloma vsesal v navade številnih oseb in kolektivov, ki bodo tovrstne načine delovanja reproducirali tudi drugod: v drugih prostorih, v vsakdanjih življenjih, v političnem delovanju itd. Idejo je, v primerjavi s fizičnim prostorom, veliko težje porušiti.

Literatura

- ALTHUSSER, LOUIS (2000): *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba *cf.
- BRAUDEL, FERNAND (1949): *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'époque de Philippe II*, 3 vols. Paris: Armand Colin.
- CLAUSEWITZ, CARL VON (2004): *O vojni*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- DE LANDA, MANUEL (2002): *Tisuću godina nelinearne povijesti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- FOUCAULT, MICHEL (2007): *Življenje in prakse svobode*. Ljubljana: Založba ZRC.
- JACOBS, JANE (2009): *Umiranje in življenje velikih ameriških mest*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- JAMESON, FREDRIC (2012): *Kulturni obrat*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- MENĐIŽEVEC, ALEŠ (2017): O naključju, drugič. *Radio Študent*, 20. avgust. Dostopno na: <http://radiostudent.si/kultura/teorema/o-naklju%C4%8Dju-drugi%C4%8D> (6. oktober 2017).
- MORE, THOMAS (2014): *Utopija 1515*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- NAGARESTANI, REZA (2008): *Cyclonopedia: Complicity with Anonymous Materials*. Melbourne: re.press.

- PAVLIŠIČ, ANDREJ (UR.) (2013): Metelkova. *Časopis za kritiko znanosti* XLI(253).
- PUREBER, TJAŠA (2013): Proti in onkraj obstoječega: gradnja Metelkove skupnosti v upor. *Časopis za kritiko znanosti* XLI(253): 139–150.
- PUREBER, TJAŠA (UR.) (2014): Anarhizem: onkraj obstoječega. *Časopis za kritiko znanosti* XLII(257).
- SPINOZA, BARUCH (1997): *Dve razpravi*. Ljubljana: Analecta.